

Socialt arbete 2.0

Margareta Hydén

Det sociala arbetet - vi kan kalla det socialt arbete 1.0 - växte fram ur de ekonomiska förändringar och sociala problem som den industriella revolutionen förde med sig. Genom socialpolitiska reformer genomfördes ett socialförsäkringssystem som omfattade alla och socialtjänstens individ-och familjeomsorg skulle ge den enskilde bistånd. Den sociala barnvården skulle värna om barnen¹. En liknande utveckling skedde i de andra skandinaviska länderna. I det stora hela var projektet lyckat och ”den skandinaviska modellen”² sågs som en förebild. Sedan dess har mycket hänt. Det gamla industrisamhället finns inte längre och socialt arbete 1.0 har uppdaterats.

Denna artikel handlar om ett förändrat socialt arbete, som det kommer till uttryck i Socionomen 6/2016, ett nummer av tidskriften kan komma att gå till historien som det där det sociala arbetet i en helt ny version – socialt arbete 2.0 - träder fram.

Läget i socialt arbete förefaller vara tämligen gott

Jag läser Socionomen 6/2016 och finner först att läget förefaller vara tämligen gott. I annonser beskrivs socialt arbete i olika former. Först möter läsaren Sofia, som befinner sig på ett behandlingshem för flickor med neuropsykiatriska funktionshinder. Hon berättar att hon bor i ett fint rum, får den hjälp hon behöver och personalen ger henne mer och mer utrymme för självbestämmande. En av behandlingssekreterarna bekräftar det Sofia sagt: Man är mån om att det ska vara en familjär miljö på behandlingshemmet. Att ge flickorna tid för bekräftelse och samtal är prioriterat.

För unga med missbruksproblem, och för barn, unga och familjer med behov av institutionsvård finns mycket att välja på, liksom för människor i behov av LSS-boende. Det finns förslag på verksamheter där kvalificerade vidareutbildade socionomer finns att tillgå för att hjälpa människor att återta kontrollen över sina liv och skapa en meningsfull framtid. Det idéburna sociala arbetet finns representerat genom Frälsningsarmén. Det sociala arbete som växte fram

genom att olika grupper av brukare organiserade sig och förde en politisk kamp under 1970-talet, finns representerat i form av Anonyma Narkomaner.

Är du socionom och söker ett arbete där du ha möjlighet att göra skillnad för människor och utvecklas i ditt arbete, har du också mycket att välja emellan. "Socionom - vi behöver dig!" ropas det ut i Socionomen 6/2016. Socionomer erbjuds flexibla arbetstider, hög lön, bra villkor, kompetensutveckling, en trygg och engagerad arbetsgivare, samt uppskattning för sina insatser.

Läget i socialt arbete förefaller vara tämligen gott – så länge man undviker socialtjänsten

Bidraget från forskning i socialt arbete består av en 14 sidor lång artikel som beskriver arbetet med barn och unga inom socialtjänsten som så nära helvetet man kan komma under sitt jordeliv som socionom. Endast en mindre del av arbetstiden ägnas åt direktkontakt med klienter, annars är det främst fråga om ett administrativt arbete med höga krav på prestation och liten kontroll över egna beslut, i en arbetsmiljö präglad av rollotydlighet, hot och våld, mobbing och trakasserier. Föga förvånande råder rekryteringsproblem till arbetet inom socialtjänsten och de som av någon anledning hamnar i detta elände flyr fältet så snart det finns en möjlighet. Vad som kan hända om man inte hinner undan i tid illustreras i en serieteckning som skildrar en ung kvinnas väg från Socialhögskolan till total uppgivenhet. I seriens första ruta utropar hon "jag är så peppad", i fjärde rutan är hon på socialkontoret och får en låda innehållande en utredning som hon glatt tar sig an. De följande 14 rutorna visar henne djupt försjunken i pappersarbete och i ruta 15 frågar hon sin mer erfarna kvinnliga kollega "men när ska jag träffa klienterna" Böjd och redan gråhårig tar hon emot svaret: "Träffa klienter? Umgås med folk får du göra på fritiden". Serien slutar här. Vad som återstår för vår tidigare så entusiastiska socionom att se fram emot är möjligen en utbrändhetsdiagnos, som den slutliga befriaren. Det förefaller som om socialbyråarbete inte är kompatibelt med den professionalitet och yrkesetik som kännetecknar en socionom.

Ett kluvet socialt arbete

Det är ett kluvet socialt arbete som beskrivs. En del utförs i ruinerna av en socialtjänst som utvecklats till en högriskmiljö med *omöjlighet* som främsta kännetecken och där utredningsarbete med minimal kontakt med klienter utgör arbetets huvudsakliga innehåll, hos en krävande

arbetsgivare som inte ger något tillbaka. En annan del av det sociala arbetet utförs i olika former inom olika verksamheter och präglas av *möjlighet*, inte sällan i nära kontakt med det civila samhället och med arbetsgivare som privata företag, brukarkooperativ och idéburet socialt arbete. Denna del av det sociala arbetet erbjuder bra villkor, kompetensutveckling, engagemang och uppskattning. Det som beskrivs är ett socialt arbete där socialtjänstens hegemoniska ställning som Platsen och Verksamheten där socialt arbete utförs, tillhör det förflutna.

SBU och det evidensbaserade sociala arbetet

I en 23 sidig bilaga presenterar Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) sig som ett kunskapscentrum för vården och socialtjänsten. SBU utvärderar det vetenskapliga stödet för metoder som används inom socialtjänsten och inom de verksamheter som bedrivs med stöd LSS. Projektet med att evidensbasera det sociala arbetet kan ses som ett försök att utveckla version 1.0 av det sociala arbetet. Det initierades under början av 2000-talet av Socialstyrelsens dåvarande generaldirektör Kerstin Wigzell. Kunskapsbasen för insatserna inom socialtjänsten ansågs vara outvecklad, arbetet bedrevs i huvudsak på grundval av professionella erfarenheter i kombination med lagstiftning och riktlinjer för handläggning. I alltför liten utsträckning bedrevs arbete utifrån kunskap om effekten av olika insatser och arbetsätt.³ Man ansåg att det fanns behov av insatser till stöd för en fortsatt kunskapsutveckling inom socialtjänsten – projektet evidensbaserad praktik utgör ett sådant stöd. Frågan är om projektet inte redan är föråldrat när socialtjänstens hegemoniska ställning tillhör det förflutna? Om så är fallet, skulle projektet kunna uppdateras?

Socialt arbete 2.0

Socialt arbete 2.0 kännetecknas av att socialtjänsten inte längre intar en dominerande ställning, utan reducerats till den myndighetsutövning som regleras genom lagstiftning. Nästan allt annat socialt arbete bedrivs i andra former och inom civilsamhällets organisationer. Värt att notera är att detta skett utan att några beslut fattats eller några diskussioner förts om denna genomgripande förändring. Det förefaller som om all energi koncentrerats till att beskriva det som benämnts ”socialtjänsten kris”, samtidigt som det faktiska sociala arbetet pågått förhållandevis obemärkt. Jämfört med socialt arbete 1.0 som hade sin bas i socialtjänsten är det ett nytt landskap som växer fram, men hur nytt är det egentligen? Det är mycket som känns igen.

Så länge det funnits läkare, psykologer, fysioterapeuter och psykoterapeuter, har de det varit möjligt att konsultera dem som privatpraktiserande. När kretsen är på väg att utökas med socionomer höjs det kritiska röster som talar om ”nyliberalism” och olämplig ”individualisering” av sociala problem. Något cyniskt kan det tyckas, att dra gränsen vid socionomer och deras klienter, när dessa valmöjligheter sedan länge gällt andra⁴. Dessa kritiska röster tycker sig kunna identifiera en förändring av det sociala arbetet *från* att ha betraktat sociala problem som samhällsproblem, *till* att betrakta dem som individuella problem. Vad dessa kritiker bortser ifrån är att det sociala arbetet såsom det bedrivs inom statlig, kommunal och landstingsregi alltid har varit ett individinriktat arbete. Fokus har varit individens problem och det bistånd han eller hon har rätt till. Enligt ”den svenska modellen” är socialt arbete skilt från socialpolitisk verksamhet. Att göra ”revolution på tjänstetid” inom socialtjänsten som diskuterades på 1970-talet är en omöjlighet,⁵ då socialtjänsten styrs av politiska beslut och socionomer är tjänstemän som utför sitt arbete inom ramarna för dessa beslut.

Att förena socialpolitisk verksamhet med individinriktat arbete är däremot inte bara möjligt, utan kännetecknade, för socialt arbete i andra former. Så bildades exempelvis Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA) år 1903 som ett samarbetsorgan för föreningar med socialt progressiva idéer på sitt program. CSA krävde utbildning och forskning⁶. Andra exempel är de solidaritetsrörelser, de så kallade ”R-förbunden;” Riksförbundet För Hjälp åt Läkemedelsmissbrukare (RFHL); Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH); Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL); som under slutet av 1960-talet samlade aktivister som skapade opinion, samtidigt som de erbjöd olika former av stöd till enskilda. Ytterligare exempel är brukarorganisationer och brottsofferjourer, och inte minst kvinnojoursrörelsen som under 1970-talets politiska kvinnokamp växte sig stark och erbjöd skydd och stöd till våldsutsatta kvinnor. Samtliga dessa organisationer bedriver fortfarande ett omfattande socialt arbete. De idéburna organisationerna har spelat en viktig roll under 150 år som pådrivare av social förändring och för att ge stöd åt människor i social utsatthet. Deras styrka är förankringen i civilsamhället. Ett exempel är Stadsmission, en av pionjärorganisationerna, som växte fram under andra halvan av 1800-talet. Stadsmissionen syftade till samhällsförändring genom att myndigförklara människan och ge henne rätten att själv tolka sitt liv och ta ansvar för

det. Idag kallar vi det för ”empowerment” eller ”egenmakt”.

Det är värt att notera att den s.k. ”flyktingkrisen” under hösten 2015 visade vilka resurser det civila samhället besitter, när medborgare på eget initiativ och utan större inblandning från staten mobiliserade krafter till stöd och omhändertagande av människor som sökt sig till vårt land. Det sociala arbetet 2.0 med sin bredare bas i civilsamhället har visat att det finns en potential i vårt land att handskas med de utmaningar vi står inför.

Socialt arbete 2.0 kräver förändring

Kunskapen om ledning och organisering av socialt arbete, liksom den akademiska utbildningen och forskningen, har växt fram i föreställningen att det sociala arbetets praktik i allt väsentligt är liktydigt med socialtjänsten. Eftersom utvecklingen mot ett mer varierat praktikfält har skett utan diskussion och beslut, har heller inte någon diskussion förts om vilka förändringar som kan krävas när det gäller styrning, utbildning och forskning. Här är några förslag till prioriterade områden:

Inför statlig legitimation för socionomer. En yrkeslegitimation är ett uttryck för att en yrkesutövare *står under samhällets tillsyn och har godkänts för yrkesverksamhet* inom det område legitimationen avser. Med ett socialt arbete som bedrivs i olika former med en mångfald av utövare, ger en legitimering av utövarna utökade möjligheter för samhället att kvalitetssäkra verksamheten och stoppa olämpliga yrkesutövare.

Återinför social metodik som huvudämne inom socionomprogrammen

Inrätta utbildningsvägar och tjänster som gör det möjligt att knyta socionomer med en gedigen yrkespraktik till socionomprogrammen. Dagens studenter förbereds dåligt för sitt framtida yrke. Under de universitetsförlagda studierna ägnar de sig främst åt att studera samhällsvetenskaplig teori och reflektera över det sociala arbetet som profession och kunskapsområde. Under kortare fältförlagda studier förväntas de tillägna sig det de behöver för att kunna utföra sitt arbete och utveckla sin professionella identitet. Enligt rådande ordning kan ett socionomprogram bemannas helt av universitetslärare som inte har någon erfarenhet av det yrke de skall utbilda för. Detta är helt oacceptabelt. De teoretiska och forskningsförberedande

delarna har sin plats som stödämnen till *huvudämnet social metodik*, men inte som det huvudsakliga innehållet i utbildningen. Ett förändrat och varierat praktikfält kommer att ställa högre krav på socionomen att verkligen kunna *utöva* sitt yrke och inte ha analys och reflektion över yrket som sitt främsta kompetensområde.

Utöka juridikämnet inom socionomprogrammet och fokusera särskilt på *kunskap om människors rättigheter*.

Utöka SBU:s uppdrag att utvärdera det vetenskapliga stödet för tillämpande av metoder i socialt arbete, till att även omfatta *klienters* erfarenheter och behov, samt de särskilda *situationer och omständigheter* som råder i den verksamhet där metoden tillämpas. Utan en sådan fokusering har en evidensbaserad praktik mindre utsikter att bli tillämpad inom ett förändrat sociala arbete. Ett varierat praktikfält ger människor valmöjligheter och de egna behoven kommer att vara avgörande för vad man väljer.

Utveckla praktikinära grundforskning i socialt arbete. Ett sådant anslag fokuserar skärningspunkten mellan *människors livsvärld* och de sociala problem som finns där och det *sociala arbetets värld* och de insatser som utvecklas där och som människor ha att tillgå. En sådan ansats bidrar med kunskap som är tillämpbar inom praktikfältet. Ett exempel på en angelägen forskningsuppgift är barn och unga som nyligen anlant till Sverige, som ensamkommande eller tillsammans med familjen. Hur gestaltar de sina liv, vilka former av socialt arbete är hjälpsamt? Vilket slag av interaktion bidrar till att de kan skapa ett handlingsutrymme för att etablera ett liv i Sverige? Vilka insatser försvårar en sådan etablering?

Även om vi känner igen de enskilda delarna i socialt arbete 2.0, är det ett helt nytt landskap vi står inför. Det sociala arbetets praktikfält är förändrat och det kommer även med nödvändighet innebära förändringar av utbildning och forskning inom ämnet.

Margareta Hydén är professor i socialt arbete vid Linköpings universitet och gästprofessor i kriminologi vid The University of Manchester, samt leg. psykoterapeut.

-
- ¹ Se exempelvis Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, MA: Polity
- ² Lorenz, W. (1994). *Social Work in a Changing Europe*. London, Routledge.
- ³ *Betänkande av utredningen för en kunskapsbaserad socialtjänst*. SOU 2008:18.
- ⁴ Dessa röster hörs inte enbart i Sverige. Se exempelvis *European Journal of Social Work*, 2016 vol. 19:1 och *Nordic Social Work Research* 2015 vol 5: 3.
- ⁵ Ahlberg, L. (1976) *revolution på tjänstetid: om ett samhällsarbete i Aspudden*. Stockholm: Aspuddegruppen.
- ⁶ Swärd, H. (2006). Det sociala arbetets historia – en kunskapsöversikt. *Socionomen*, 8/2006, del 2.